

Otthon a Kárpát-medencében

Területfejlesztési Szabadegyetem

2011-2015

Szerkesztette:
Fábián Attila

Társszerkesztő:
Bertalan Laura

NYUGAT-MAGYARORSZÁGI EGYETEM KIADÓ
SOPRON
2015

©Fábián Attila, Nyugat-magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Kar, 2015

Nyelvi lektor • Takács Gábor
Technikai szerkesztő • Takács Eszter

Horváth Gyula professzor úr emlékére

ISBN 978-963-334-276-3

A szerzők köszönetüket fejezik ki az alábbi támogatóknak:

Köszönetünket fejezzük ki a „Klímahatás – Az éghajlatváltozás hatásainak komplex vizsgálata, nemzetközi K+F pályázatok előkészítése a Nyugat-magyarországi Egyetemen (TÁMOP-4.2.2.D-15/1/KONV-2015-0023)” projekt támogatásáért. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó • 9400 Sopron, Bajcsy-Zsilinszky utca 4.
Felelős kiadó • Prof. Dr. Németh Róbert rektorhelyettes
Borítóterv • Juhász Márton
Megjelent • 33 (B/2) ív terjedelemben
Palatia Nyomda és Kiadó Kft. • 9400 Sopron Bem utca 3.
Felelős vezető • Radek József

Irodalomjegyzék

- BÁRDI N. (2015): Kisebbségi magyar közösségek társadalmi jellemzői a két világháború között. In: Romániai magyar lexikon / szócikkek az erdélyi magyar társadalomismerethez (<http://lexikon.adatbank.ro/tarsadalomismeret/szocikk.php?id=7> – 2015.11.03.)
- SÜTŐ A. szerk. (2011): Helyünk és jövőnk Európában – ESPON eredmények magyar szemmel. BM – VÁTI, Budapest, 106–109.

Kiss Éva: Közvetlen külföldi tőkebefektetések a Kárpát-medencében

Bevezetés

A világgazdaság nemzetköziesedésének egy magasabb minőségi szintje a globalizáció, aminek az elmúlt évtizedekben való felerősödésével párhuzamosan nemcsak a külföldi tőkeáramlás intenzitása fokozódott, hanem a desztinációk iránya is kibővült (Simai 2000). Az 1990-es évektől ugyanis Európa keleti fele, a poszt-szocialista országok is bekapcsolódtak a nemzetközi tőkemozgásokba. Közülük a Kárpát-medencei országok közvetlen külföldi tőkebefektetései (foreign direct investment – FDI) részletesebb vizsgálata a fő célunk ebben a tanulmányban. Arra a kérdésre keressük a választ, hogy milyen tényezők motiválják a tőkemozgásokat, és hogy melyek a befektetett tőke származási ország szerinti, ágazati és térbeli sajátosságai. Mivel az ilyen jellegű elemzések szinte hiányoznak a szakirodalomból, ezért bizonyos fokig hiánypótló is ez az írás.

Előjáróban azt is meg kell jegyezni, hogy az elsősorban természetföldrajzi szempontból egységes vizsgált területet, a Kárpát-medencét Trianon óta országhatárok szabdalják fel (Dövényi 2012). Holott azt megelőzően, de még a két világháború között is szinonim fogalomként használták a Kárpát-medence és a történeti Magyarország fogalmát (Hajdú 2012). Jelenleg a Kárpát-medence területe nyolc országhoz (Magyarország, Szlovákia, Ukrajna, Románia, Szerbia, Horvátország, Szlovénia, Ausztria) tartozik kisebb vagy nagyobb hányadban, esetleg teljes mértékben. Ennek ellenére az egyes országokra rendelkezésre álló statisztikai adatok szolgáltatják az FDI-vel összefüggő vizsgálódások alapját, mivel a Kárpát-medencéhez sorolható országrészekre meglehetősen szűkösek a tőkemozgásokra vonatkozó adatok. A nyolc ország közül Ausztria pozíciója azért is különleges, mert a társadalmi, gazdasági fejlődése – még ha sok vonatkozásban kapcsolódott is a Kárpát-medencéhez a történelem során – a 20. század második felétől számottevően különbözik az ottani országokétól. Éppen ezért Ausztriának a térség külföldi tőkebefektetéseiben betöltött szerepe némi fenntartással kezelendő és nem szerencsés összevetni azt a többi országgal, amelyek ma, történelmi múltjukból fakadóan a poszt-szocialista országok táborához tartoznak. Az egyes országokra rendelkezésre álló statisztikai adatok összevethetőségét az is nehezítette, hogy azok nem mindig ugyanazon időpontra

vagy nem azonos bontásban álltak rendelkezésre. Az adatok elsődleges forrásait az ENSZ és az egyes országok hivatalos statisztikai kiadványai képezték. Az elemzés másodlagos forrását az utóbbi időben egyre szélesebb, egy-egy Kárpát-medencei területre vagy országra, valamint az FDI-vel általánosságban foglalkozó szakirodalom képezte.

A tanulmány szerkezetileg három fő részből áll. A bevezetés után az első fejezetben a külföldi tőkebefektetések elméleti és módszertani kérdéseinek a vázlatos összegzésére kerül sor, ami azért sem elhanyagolható, mert hozzájárul a Kárpát-medencei tőkeáramlások pontosabb értelmezéséhez és a mögöttük meghúzódó folyamatok magyarázatához. A második fejezetben a Kárpát-medencei országokba befektetett külföldi működő tőke fontosabb jellemzőit mutatjuk be. A harmadik fő fejezetben pedig a Kárpát-medencei országok által kihelyezett tőke néhány sajátosságát tárjuk fel, megkülönböztetett figyelmet fordítva a magyarországi tőkeáramlásokra. S végül néhány lényeges következtetés, megállapítás következik.

A külföldi működőtőke-befektetések elméleti és módszertani háttere

Napjainkra már igen gazdag szakirodalmi bázis áll rendelkezésre a külföldi tőkebefektetésekről. Különösen öröndetes, hogy az utóbbi évtizedben megszorodtak a kelet-közép-európai országokban is a külföldi tőkebefektetéseket valamilyen aspektusból bemutató publikációk (Brada et al. 2004; Domanski 2003; Drahokoupil 2009; Hardy et al. 2011; Kiss 2007; Pavlinek 1998). Habár az 1990-es években még nagy hiány volt belőlük, többek között azért is, mert kevés adat állt rendelkezésre, és a begyűjtésük is nehézségekbe ütközött (Pavlinek 1998). Ez visszavezethető arra is, hogy a közvetlen külföldi tőkebefektetések fogalmáról is igen eltérően vélekedtek a szakemberek (Árva–Diczházi 1998). Ma már azonban a megfogalmazásokban tapasztalható kisebb differenciák ellenére határozottabb egyetértés mutatkozik, mint tíz-húsz évvel ezelőtt, hogy mit értenek közvetlen külföldi tőkebefektetésen vagy külföldi működőtőke-befektetésen, amely fogalmakat szinonimként használunk ebben a munkában is.

A közvetlen külföldi tőkebefektetések a nemzetközi tőkemozgások azon csoportjába tartoznak, amelyek tulajdonszerzéssel járnak, és a profitszerzés mellett az is a céljuk, hogy a külföldi vállalatban szerzett tulajdonjogot felhasználják az adott vállalat feletti részleges vagy teljes ellenőrzésre (Árva–Diczházi 1998). Dicken nagyon leegyszerűsítve úgy definiálta az FDI fogalmát, hogy „direct investment”, ami alatt azt a beruházást értette, amikor

az egyik vállalat egy másikba fektet be, hogy ellenőrzési jogot szerezzon az adott cég működése felett. A „foreign investmentet” pedig úgy értelmezte, hogy az olyan nemzeti határon átnyúló beruházás, amikor az egyik országból származó cég lényegében ellenőrzési jogot vásárol egy másik ország cégében, vagy létrehoz ott egy fióküzemet vagy leányvállalatot (Dicken 2006). Az OECD értelmezésében „Az FDI megmutatja a tartós részesedés tényét az egyik gazdaság rezidens jogi személye (közvetlen befektető) által egy, a befektetőtől különböző, azaz másik gazdaság rezidens jogi személyében” (OECD 1996; Bíró 2010). Az eltérő definiálások ellenére az a legelfogadottabb, hogy a tartós tulajdonosi jog mértékének legalább 10%-ot el kell érnie a közvetlen külföldi tőkebefektetéskor a törzstőkében vagy a szavazati jogokban (WIR 2004).

Az FDI volumenének és jelentőségének pontos megítélését nemcsak a tulajdonosi rész értékében meglévő esetleges különbségek bonyolíthatják, hanem az is fokozhatja a módszertani problémákat, hogy a közvetlen külföldi tőkebefektetéseknek több (három, négy) összetevője van. A komponensek számának meghatározása attól is függ, hogy pl. a zöldmezős beruházásokat külön csoportba sorolják-e vagy sem (Árva–Diczházi 1998). Az FDI alkotóelemei a következők: új vállalat alapítása külföldön, tulajdonrész vásárlása már létező külföldi vállalatban, külföldi vállalat nyereségének újra befektetése és vállalaton belüli – pl. anyavállalat és leányvállalat közötti – hitelezés, amelyek alaposabb vizsgálata teszi csak lehetővé a mélyebb összefüggések feltárását. További metodikai kérdéseket vehet fel az, ha az FDI értéke negatív előjelet kap. Tényleges tőke kivonásról viszont általában csak akkor beszélhetünk, ha a törzstőke negatív értékű. Annak megállapításához, hogy tényleges tőke kivonás történt vagy csak az FDI alkotók eredője okozta a negatív értéket az adatok szintén részletes tanulmányozása szükséges. Például az anyavállalat által a leányvállalatnak nyújtott kölcsön növeli az FDI flow (áramlás) értékét az adott országban, ellenben a leányvállalat által az anyavállalatnak nyújtott hitel csökkentheti az adott évben az FDI flow értékét. Mivel az éves változásokat jóval látványosabban jelzik az FDI flow adatai, ezért a Kárpát-medencei közvetlen külföldi tőkebefektetések elemzésében is markánsabb szerepet játszottak, ám a teljesség érdekében az FDI stock (állomány) adatok sem hagyhatók figyelmen kívül.

A közvetlen külföldi tőkebefektetések magyarázatára, a főbb motivációk meghatározására számos kísérlet történt és több elmélet, illetve modell is született az elmúlt évtizedekben. Közülük az egyik leglényegesebb Dun-

ning eklektikus (Ownership, Location, Internationalization – OLI) paradigmája 1977-ből, miszerint az egy vállalatot külföldi beruházásra ösztönző tényezők három csoportba sorolhatók (tulajdonosi előnyök, lokációs előnyök, internacionalizációs előnyök) (Dunning 1979). Ezen előnyök alapján a befektetőket, illetve a beruházásokat is lehet csoportosítani attól függően, hogy milyen elsődleges cél vezérelte a beruházót, vagy milyen elsődleges céllal valósult meg a beruházás. Behrman szerint a közvetlen külföldi tőkebefektetések lehetnek erőforrás-orientáltak, piacorientáltak, hatékonyság-orientáltak és stratégiai előnyöket célzóak (Behrman 1972). Mindezek a nagyvállalatok telephelyválasztását számottevően és különbözőképpen befolyásolják (Fallon–Cook 2010). Sőt, a tőkeáramlás irányát is eltérően determinálják.

Az alacsonyabb munkabérű országokba irányuló tőkebefektetéseket, amelyek alapvetően hatékonyságorientáltak a Vernon-féle életciklus hipotézissel hozták összefüggésbe. Arról van szó ugyanis, hogy ha egy termék kezd elavulni az életciklusából fakadóan, akkor szükségessé válik a termelésnek egy olcsóbb munkaerővel, kisebb bérért dolgozó országba való kihelyezése, hogy a versenyképességét fenn tudják tartani (Simai 2000). Ezáltal a tőkeáramlás a fejlett(ebb) országokból a kevésbé fejlettek irányába valósul meg. Ozawa fáziselmélete részben szintén hasonlóképp indokolja a tőkeáramlást a fejlett és a fejlődő országok között. Először a nyersanyag-hozzáférés, majd később az olcsó munkaerő miatt fektetnek be a fejlett országok tőkései a fejlődő országokba. Ugyanakkor a fejlett országok közötti hatalmas tőkemozgásokat a piackeresés motiválja (Ozawa 1992). A Kárpát-medencei országai irányuló közvetlen külföldi tőkebefektetéseket szintén a különböző előnyökre törekvés indukálta, de a leggyakrabban a hatékonyság- és a piacorientált beruházások találhatók meg, amelyek jelentősége időben és ugyanazon lokáció esetében is változhat. Például Magyarországon az 1990-es évek elején főleg a piacszerzés motiválta a befektetőket, majd később a hatékonyságra törekvés (Kiss 2010).

A befektetési fejlődési pálya (Investment Development Path – IDP) paradigma kidolgozása is Dunning nevéhez fűződik, amit később Narulával együtt fejlesztett tovább (Dunning–Narula 1996). Szerintük egy országban a be- és kiáramló tőke nagyságának különbsége, illetve a külföldi működőtőke-befektetések beindulása az adott országban elsősorban a gazdasági fejlettségtől (az egy főre jutó GDP-től) függ. A modell alapján az országok öt fejlődési szakaszon mennek keresztül, amelyek elhatárolásának alapja az,

hogy a be- és a kiáramló tőkeállomány nagysága hogyan viszonyul egymáshoz. Az első szakaszban még mindkettő alacsony szinten van. A második szakaszban a beáramló tőke mennyisége növekszik, a harmadikban a beáramló külföldi tőke növekedési rátája csökken, és a kiáramlóé nő. A következő fázisban a ki- és beáramló FDI nagyjából azonos. Az ötödik szakaszban mindkét irányban folyamatosan gyarapszik az FDI, és a mennyiségük közel azonos. Tulajdonképpen a Kárpát-medencei országok – Ausztria kivételével, mely az ötödik szakaszt képviseli – alapvetően a második szakaszban vannak, annak különböző stádiumában: vannak országok, amelyek a szakasz elején tartanak (pl. Szerbia), és vannak, amelyek már a vége felé járnak (pl. Magyarország).

A külföldi működőtőke-befektetések a vállalatok nemzetközi szerepvállalásának mértékétől is függenek. A vállalatok nemzetköziesedését leíró modellek között az életciklus- vagy fázismodellek a legelterjedtebbek. Az egyik legismertebb körükből a nemzetköziesedési folyamat modell, aminek lényege, hogy a vállalatok rendszerint fokozatosan növelik a külföldi szerepvállalásukat (Johanson–Vahlne 1977, 1990). Azaz, ahogy egyre nagyobb piacspezifikus tudásra, tapasztalatra tesznek szert a külföldi piacokon, úgy növelik a külföldi szerepvállalásukat is. A nemzetköziesedés a legtöbbször a kulturálisan hasonló és földrajzilag közeli piacokon indul meg, eleinte jobbra exporttal. Végül a nemzetköziesedés egymást követő szakaszai elvezetnek a végső fázishoz, a külföldön való termeléshez. Az empirikus kutatások azt mutatják, hogy a nemzetköziesedés mértékét a vállalat mérete is befolyásolja. A nagyobb vállalatok nemzetköziesedése jóval nagyobb mértékű és gyorsabb, mint a kisebb vállalkozásoké, amit a magyarországi vizsgálatok is igazoltak (Mikesy 2013).

A befektetett külföldi működő tőke néhány sajátossága

A közvetlen külföldi tőkebefektetéseknek számottevő történelmi előzményei vannak a Kárpát-medencében. A 19. század második felében a magyar gazdaság modernizációjában és a tőkés gyáripár kialakulásában kiemelkedő szerepet játszott a külföldi, főként osztrák tőke. A 20. század elején az osztrák tőkeexport 78-85%-a irányult Magyarországra (Berend–Szuhay 1973). A nagyarányú külföldi tőkebefektetések révén a századfordulón elért csúcsponton már a magyar gyáripárnak 42%-a közvetlenül, 18%-a pedig részben külföldi ellenőrzés alatt állt. Magyarország azonban a fejlettebb nyugati országokkal szemben nem vált az átmeneti tőkeimportálóból tőkeexportálóvá, és a tőkebehozatal és -kivitel egyensúlya sem alakult ki. A Magyarországra

behozott tőke alig 5%-át tette ki az onnan kivitt tőke, aminek az elsődleges célpontja a Balkán volt (Berend–Szuhay 1973).

A két világháború közötti időszakban a külföldi tőkebefektetések erőteljesen megcsappantak, ami a gazdasági fejlődés lelassulásával járt együtt. Majd a II. világháború utáni évtizedekben a Kárpát-medencei országok (Ausztriától eltekintve) teljesen kimaradtak a külföldi tőkeáramlásból a szocialista tervgazdaság térhódítása miatt. Az 1970-es évek elejétől azonban ismét lehetőség nyílt közvetlen külföldi tőkebefektetésekre Kelet-Közép-Európa országaiba. Először három ország (Magyarország, Jugoszlávia, Románia) és később Lengyelország is engedélyezte vegyesvállalatok alapítását saját területén kisebbségi külföldi tulajdoni részesedés mellett, de ezek a befektetések különböző okok miatt nem jártak jelentős sikerrel. 1989 előtt a négy ország közül egyedül Magyarországra érkezett összesen 100 millió USA-dollárnál több külföldi tőke (Török 2007).

A rendszerváltozás előtt szerzett előnyét Magyarország az 1990-es évek első felében is megőrizte, mert a legvonzóbb befektetési célpont volt a medencei országok közül Ausztriát nem számítva. Összefüggött ez egyrészt azzal, hogy a gazdasági átalakulás igen gyorsan és viszonylag zökkenőmentesen zajlott, másrészt azzal, hogy kedvező volt a földrajzi fekvése, fejlett az infrastruktúrája és olcsó és képzett a munkaereje. Pavlinek úgy véli, hogy azért is Magyarország vonzotta a legtöbb tőkét ebben az időszakban, mert a többi kelet-közép-európai ország nem is törekedett az FDI vonzására (Pavlinek 1998). Akkor kizárólag Magyarországon dominált a külsőleg orientált fejlesztés, míg a többi országban a hazai tőkeakkumulációt ösztönözték (Drahokoupil 2009). Mindezek miatt abban az időszakban a magyar gazdaság egymaga determinálta a Kárpát-medence és tágabb térsége tőkevonzó képességét. 1991 és 1996 között átlagosan évente 2,2 milliárd USA-dollár áramlott be az országba, ami jóval magasabb, többszöröse a többi medencei országba befektetett tőkének. 1995-ben a Kárpát-medencébe érkezett összes külföldi tőke 78%-a jutott Magyarországra, ami közel 16 milliárd USA-dollárnak felelt meg. Az, hogy egy országba évente mennyi külföldi tőke érkezett jó néhány tényezőtől függött. Rendszerint egy vagy több jelentősebb szocialista nagyvállalat privatizációja vagy egy nagyobb zöldmezős beruházás ugrásszerű növekedést eredményezett az adott évben befektetett külföldi működő tőke nagyságában (1. táblázat).

1. táblázat: A közvetlen külföldi tőkebefektetések a Kárpát-medence országaiban, 1991–2014 (millió dollár)

Ország	1991–1996 közötti átlag	1994	1995	1996	1998	2000	2001	2002	2005	2008	2010	2014
Magyarország	2205	1146	4453	2275	2037	1646	2440	854	6699	6514	2193	4039
Szlovákia	201	245	195	251	684	1925	1579	4012	1908	3414	1770	479
Ukrajna	269	159	267	521	743	595	792	693	7808	10693	6495	410
Románia	206*	342	420	265	2031	1025	1157	1106	6388	13305	3041	3234
Szerbia	66				113	25	165	475	1481	2994	760	497
Horvátország	216**	117	115	506	932	1089	1561	981	1695	4383	1133	3451
Szlovénia	122	128	176	185	216	136	503	1865	496	1815	105	1564
Ausztria	1417	2103	1904	4426	4533	8840	5883	1523	8919	1351	2575	4675

* 1992–1996 közötti átlag.

** 1993–1996 közötti átlag

Forrás: WIR kötetek.

Magyarországhoz képest a szomszédos poszt-szocialista országok többé-kevésbé megkésve kapcsolódtak be a nemzetközi tőke mozgásokba, miáltal a működőtőke-vonzó képességük sokkal szerényebb méretet öltött. Ez a „késés” különféle okokra (új államok születése, belpolitikai feszültségek, háborús konfliktusok, gazdasági, társadalmi problémák stb.) vezethető vissza. A délszláv háború, amely az 1990-es évek első felében zajlott komoly akadályt képezett a Horvátországba, Szlovéniába és Szerbiába irányuló tőkebefektetések szempontjából. Szerbiát nemzetközi izoláció, hiperinfláció és különböző szankciók jellemezték a 20. század utolsó évtizedében, ami gátolta a tőkebefektetést (Ivanisevic et al. 2013). Szlovéniában és Szlovákiában az önállósodási, elszakadási törekvések és a vontatott gazdasági átalakulás miatt érkezett kevesebb külföldi tőke az 1990-es években. Ma már Szlovákia jelentős tőkeimportőr a térségben, amit például a jó földrajzi fekvése, képzett és olcsó munkaereje, uniós tagsága, valamint az adózás kedvező feltételei segítenek. Szlovénia az örökölt, fejlett gazdaság lassú szerkezetváltása miatt, valamint a drága munkaerő, a magas adók és a kicsi belső piac miatt ma sem tartozik a legfontosabb befektetési célpontok közé. Ukrajna esetében szintén a kesei önállósodás, ráadásul a fontosabb befektetőktől való nagyobb távolság, a politikai instabilitás, a helyi viszonyok ismeretének hiánya, a nyelvi, kulturális különbségek, a kiterjedt korrupció stb. is belejátszott abba, hogy csak az utóbbi évtizedben nőtt meg a külföldi

befektetők érdeklődése az ország iránt (Imre 2014). A 2014-ben kirobbant kelet-ukrajnai háború viszont drámai zuhanást eredményezett a közvetlen külföldi tőkebefektetésekben. Például amíg 2013-ban közel 4,5 milliárd USA-dollár áramlott az országba, addig 2014-ben már csak töredéke, mindössze 410 millió dollár.

Az 1990-es évek második felében Magyarország vezető szerepe mérséklődött a tőkevonásban, mert a többi medencei poszt-szocialista ország egy részébe is kezdett több tőke áramlani. Az ezredfordulón hazánk az összes térségbe irányult éves működő tőkebefektetések 25%-át vonzotta és az addig befektetett tőkeállomány megközelítette a 23 milliárd USA-dollárt. Ezzel szemben a másik hat országban az addig befektetett tőkeállomány összege 1,3-6,5 milliárd dollár között változott. Az előbbi érték Szerbiára, az utóbbi Romániára vonatkozik, de mindkettő nagyon elmaradt a Magyarország befektetett tőke összegétől (2. táblázat).

2. táblázat: A Kárpát-medence országaiba az adott évig befektetett összes külföldi tőkeállomány (millió dollár)

Ország	1990	1995	2000	2005	2010	2014
Magyarország	569	15862	22870	61221	91933	98360
Szlovákia	87	1248	3733	15324	50678	53216
Ukrajna	–	910	3875	17209	57985	63825
Románia	0	1150	6480	23818	70012	74732
Szerbia	–	–	1319*	5428	20584	29564
Horvátország	–	482	3523	12516	34374	29761
Szlovénia	666	1759	2894	8064	15022	12743
Ausztria	9884	17532	30431	61344	154999	180824

* Montenegróval együtt.

– A megfigyelt statisztikai jelenség nem fordult elő.

0 A mutató értéke olyan kicsi, hogy kerekítve zérust ad.

Forrás: WIR kötetek.

A 2000-es évektől felgyorsult a tőkebefektetés – Magyarország kivételével – mindegyik medencei országban, amit a 2001-es USA elleni terrortámadás átmenetileg, ellenben a 2008-ban kirobbant gazdasági válság tartósabban tört meg. Azóta sokkal megfontoltabbá váltak a befektetők, és többnyire kevesebbet is fektetnek be. Ezzel egyidejűleg és ennek ellenére az egyes országokba befektetett működő tőke szinte folyamatosan gyarapodott. 2014-ben a magyarországi közvetlen külföldi tőkeállomány még mindig a legnagyobb szeletet (27%) hasította ki a poszt-szocialista medencei

országok összes tőkeállományából, bár a 2000-es értékhez (51%) képest drasztikus zsugorodás ment végbe. Ezzel párhuzamosan a többi ország részesedése növekedett: Szlovákiáé 9%-ról 15%-ra, Romániáé 14%-ról 21%-ra, Ukrajnáé 9%-ról 18%-ra. Horvátországban és Szlovéniában szintén megsokszorozódott a külföldi tőkeállomány 2014-re, még ha 2010 és 2014 között némiképp meg is fogyatkozott. Egészében véve Horvátország megőrizte 8%-os részesedését, Szlovénia esetében viszont 6%-ról 3%-ra esett vissza az addig befektetett tőkeállomány részesedése.

Az egy főre jutó befektetett működő tőke összegében markáns különbségek vannak a medencei országok között, amit a szélsőértékek is jeleznek. Az ezredfordulón – Ausztriától eltekintve – 2242 és 78 USA-dollár között változott, míg 2014-ben 9945 és 1409 USA-dollár között. Mindkét időpontban Magyarországon jutott a legtöbb és Ukrajnában a legkevesebb tőke egy főre, ami az utóbbi országban feltehetően számos, a külföldi befektetés szempontjából most is kedvezőtlen tényezőnek (pl. belpolitikai válság, fejletlen infrastruktúra, bizonytalan gazdasági, üzleti környezet, nem előnyös földrajzi fekvés stb.) tulajdonítható. Magyarország tartósan kedvező pozíciója pedig a már említett előnyös adottságokkal magyarázható. 2010-ben Magyarországot megelőzte Szlovákia 139 dollárral az egy főre jutó FDI összegében, és azóta nagyon szoros a verseny köztük. Másfelől ez azt is jelenti, hogy ezek a legvonzóbb befektetési célpontok a Kárpát-medencei térségben. Különösen az autóipari vállalatok odavonzásában értek el kimagasló eredményeket (Pál et al. 2011). Az is kétségtelen azonban, hogy az utóbbi években az idehaza bevezetett külföldi érdekeltségű vállalkozásokat sújtó „speciális adók” nem kedveztek a tőkevonásnak.

A Kárpát-medencei poszt-szocialista országok fontosabb befektetőinek köre egyrészt a tradíciókból táplálkozik. Többnyire azon országokból kerülnek ki a medencei terület főbb befektetői, amelyek már a 20. század első fele előtt is releváns befektetők voltak a térségben. Nem véletlen tehát, hogy a mai befektetők között a németek, az osztrákok és a franciák jelentős hányadot képeznek (Árva–Dicsházi 1998). Másrészt az utóbbi évtizedekben az EU-hoz való csatlakozás és szorosabb kötődés miatt még a fejlettebb uniós tagállamok (pl. Hollandia, Olaszország, Luxemburg, Egyesült Királyság, Dánia, Svédország) – az előbb említettekén túl – azok, amelyek gyakoribb tőkebefektetők a Kárpát-medencében. Az európai, de nem uniós tagállamok közül Svájc a legsűrűbben befektető, míg az Európán kívüli országok közül az USA, amely teljesen új, történelmi előzmény nélkül befektető a térségben (Árva–Dicsházi 1998). Általános tapasztalat, hogy napjainkban

az EU-tagállamokból származik a befektetések döntő hányada a Kárpát-medencében, kb. 10-20%-a a nem-uniós európai országokból és csak néhány százaléka az Európán kívüli országokból. S e tekintetben nincs markáns változás az 1990-es évekhez viszonyítva (Pavlinek 1998). Az, hogy az egyes országokban ténylegesen hogyan alakul a befektetők ország szerinti tagozódása és rangsora az egyes években nagyon sok tényező függvénye (pl. melyik ágazatba fektetnek be, milyenek a korábbi történelmi, politikai, gazdasági, társadalmi kapcsolatok, milyen az egymáshoz viszonyított földrajzi fekvése a befektetőnek és a fogadó országnak stb.). Így csak ezek tükrében értékelhetők és fenntartással fogadhatók el az egyes országokra rendelkezésre álló adatok (3. táblázat).

3. táblázat: A fontosabb külföldi befektetők a Kárpát-medence országaiban az adott időpontban

Ország	A jelentősebb külföldi befektetők fontossági sorrendben								
Magyarország (2012)	Németország 25%	Luxemburg 14%	Hollandia 12%	Ausztria 11,5%	Franciaország 4,3%	Svájc 3%	Egyesült Királyság 3,6%	USA 2,5%	
Szlovákia (2010)	Hollandia 24%	Németország 19%	Ausztria 14%	Olaszország 7,5%	Dánia 6,2%	Malaysia 5,1%	Ciprus 4,8%	USA 4%	
Ukrajna (2010)	Ciprus 25%	Németország 17%	Hollandia 12%	Ausztria 7%	Franciaország 5,8%	Egyesült Királyság 5,7%	Svédország 4,2%	USA 2,9%	
Románia (2012)	Hollandia 22%	Ausztria 18,5%	Németország 11%	Franciaország 9%	Olaszország 5%	Ciprus 4,5%	Görögország 4,3%	Svájc 3,7%	
Szerbia (2013)	Hollandia 22%	Olaszország 10%	Ausztria 7%	Dánia 6%	Horvátország 6%	Ciprus 5%	Görögország 4,5%	Luxemburg 4,2%	
Horvátország (2011)	Ausztria 29,4%	Magyarország 13,8%	Németország 13,7%	Luxemburg 5,5%	Szlovénia 4,2%	Olaszország 3,7%	Egyesült Királyság 3,4%	Franciaország 2,3%	
Szlovénia (2012)	Németország	Ausztria	Olaszország	Franciaország	Svájc	Oroszország	Horvátország	Szlovénia	
	EU-tagállamok 82,7%				Nem EU-tagállamok 11,8%		Ex-jugoszláv államok 5,5%		
Ausztria (2012)	Németország 29,3%	Olaszország 11,5%	USA 10,6%	Oroszország 7,6%	Svájc 5,4%	Hollandia 4,8%	Egyesült Királyság 2,6%	Franciaország 2,3%	

Megjegyzés: a százalékok az adott ország részesedéseit jelzik a befektetett FDI-ből.

Forrás: UNCTAD Investment country profiles (<http://en.santandertrade.com>)

Érdekes, meglepőnek azonban mégsem mondható, hogy az egyáltalán nem gyakori, hogy egy Kárpát-medencei ország egy másik Kárpát-medencei ország jelentős befektetője lenne Ausztria kivételével, amely szinte mindegyik országban releváns befektető. Ennek valószínűleg az a legfőbb magyarázata, hogy ezek az országok még ma is tetemes tőkehiánnyal küszködnek. De minden bizonnyal más okok (történelmi, politikai, etnikai stb.) sem zárhatók ki teljes határozottsággal.

A gazdaság szektorai közül a mezőgazdaság mindegyik vizsgált országban alárendelt szerepet játszott a tőkevonásban, nem úgy, mint a tercier szektor, amely mindenhol vezetett. Kiváltképp magas volt a részesedése Ausztriában, ahol a tudományos és a technikai szolgáltatások hatalmas összegeket vonzottak. Magyarországon és a még szomszédos hat országban viszont a pénzügyi szolgáltatások, a bank és biztosítás vonzotta a legtöbb külföldi működő tőkét. Ezekon kívül említést érdemlő még a kereskedelem, a közlekedés és a telekommunikáció tőkevonása. Az iparba általában a befektetett működő tőke 30-40%-a jutott Ausztriától eltekintve, ahol a feldolgozóipar jóval kisebb súlyt képviselt. A poszt-szocialista országokban az iparon belül a gépipar (autógyártás, elektronika), a vegyipar, az élelmiszeripar és az energiatermelés volt a legnépszerűbb a befektetők körében. A külföldi működő tőkebefektetések révén számos zöldmezős ipari beruházás valósult meg, és az ipari tér is átalakult (Kiss 2010; Lux 2013). Új iparágak is megjelentek (pl. Magyarországon az autógyártás) a külföldi működő tőkének köszönhetően. Az autóipar és elektronika nagyon dinamikusan fejlődött hazánkban és Szlovákiában, ahol jó néhány neves vállalat (pl. Suzuki, Opel, Audi, Mercedes, Philips, Samsung – Volkswagen, Peugeot, Kia Motors, Sony, Samsung) telepedett le az elmúlt évtizedekben, magukkal hozva sokszor a beszállítóikat is. A telephelyválasztásukat többnyire a felvevő piacokhoz közeli fekvés, uniós tagság, stabil és kiszámítható gazdaság és belpolitika, a belső piaci igények, az országon belüli, kedvező infrastruktúrájú sikeres területek, olcsó és képzett munkaerő stb.) motiválták (Pál et al. 2011). Ukrajnában, Szerbiában és Romániában a fémipar, az élelmiszeripar és a faipar a legvonzóbbak a befektetők számára, amelyek még kevésbé kvalifikált munkaerőt igényelnek.

A szocializmusban a földrajzi fekvésnek, a helynek csekély befolyása volt az ipartelepítésre, illetve a telephelyválasztásra (Enyedi 1978). A rendszerváltozás után viszont felértékelődött a szerepük (Ian Hamilton 1995), s az egyes helyek „értékétől” függően (amit a lokális adottságok képeznek) váltak vagy többé, vagy kevésbé vonzóvá a külföldiek számára. A külföldi

tőkebefektetések térbeli megoszlásában a különbségek ellenére néhány közös vonás is felfedhető. Nevezetesen az elsődleges célpontok mindegyik Kárpát-medencei országban a fővárosok és tágabb környezetük, ahol főleg pénzügyi és üzleti szolgáltatások és egyéb tercier szektor vállalkozások létesültek. Ugyanakkor az ipari beruházások túlnyomórészt az országok nyugati, északnyugati felében jöttek létre.

Magyarországon a külföldi működőtőke-befektetések 61%-a jutott a központi régióra és 25%-a az Észak-Dunántúlra, ahol számos új ipari létesítményt hoztak létre. Így az ipar térszerkezete is átrendeződött (Kiss 2010). Az, hogy a rendszerváltozás után az ország nyugati felét preferálták a külföldi befektetők, a következőkkel magyarázható: a főbb nyugati befektetők-höz való közelség, fejlett(ebb) infrastruktúra, autópálya-kapcsolat Budapest és Bécs között, képzett munkaerő, nyugati munkakultúrában való jártasság, német nyelvtudás, jobb épített környezet stb. A határ közeli földrajzi fekvés különösen eleinte volt fontos, mert akkor a külföldi befektetők még tartottak az esetleges politikai instabilitástól és a visszarendeződéstől. Később azonban már az ország távolabbi térségeiben is egyre több külföldi érdekeltségű vállalkozás valósult meg.

Romániában az 1990-es években a főváros vonzotta a legtöbb külföldi tőkét, ami az ezredforduló után már egyre jobban dekoncentráltódott a térben, s napjainkban az országban belül egy ÉK-DNy-i sávban a legnagyobb a külföldi befektetés mértéke (Ianoş 2010; Kurkó 2006; Popescu 2012). A külföldi tőkének az országba vonzásában – egyebek mellett – a relatíve nagy (kb. 21 milliós) belső piac, a nyersanyagokban való gazdagság és az ipari tradíciók, valamint különféle állami kedvezmények működtek közre. Az országban belüli letelepedésükben igen nagy jelentőségre tettek szert az infrastrukturális adottságok és az egyéb helyi tényezők. Az utóbbi időben Románia kezdi elveszíteni az előnyét az olcsó munkaerő terén és eltolódás tapasztalható a magasabb hozzáadott értéket előállító ágazatok felé (Popescu, 2012). A regionális különbségek mérséklésében a külföldi tőke megoszlását illetően az infrastruktúra, azon belül is a közlekedés fejlesztésével érhető el jelentős eredmények (Kurkó 2006).

Szlovákiában szintén az ország nyugati felében tömörülnek a fontosabb külföldi beruházások, ahol az ipar leggyorsabban fejlődő szegmensének, az autópárnak a centrumai (Pozsony, Zsolna, Nagyszombat) is megtalálhatók. A Liptószentmiklós–Korpona vonaltól keletre már csak szórványosabban fordulnak elő jelentős külföldi cégek (Mezei 2008). Például Kassa is csak

néhány nagyobb ipari üzemnek (pl. US. Steel) ad otthont és a főbb szolgáltató cégek telephelyválasztásában is csak mint másodlagos lehetőség jön számításba a főváros után (Mezei 2008).

Az ezredforduló óta az Ukrajnához tartozó Kárpátalja is fontos célpontja az országba érkező külföldi működő tőkének, ami kedvezően hatott a régió iparára is (Fodor 2006; Imre 2014). A térbeli megoszlása erősen koncentrált. A legtöbb ipari üzem a nagyobb városokban van (pl. Ungvár, Munkács, Nagyszőlős, Beregszász), amelyek iparágazati struktúrája ezért igen sokszínű. De vannak olyan kisebb városok is, amelyekben csak egy-két iparág dominál (pl. Nagybecskölk – vegyipar, Kőlcse – szerszámgépgyártás). A zömük viszonylag közel helyezkedik el a magyar határhoz, vagyis Kárpátalján belül is inkább az országrész nyugati fele iparosodott a külföldi tőkének köszönhetően, ami ma már jóval nagyobb hányadban „valódi” külföldi tőke és nem körbeáramló tőke (Imre 2014). Másképpen mondva nem a korábban külföldre kivitt orosz vagy ukrán tőke visszaáramoltatása.

A Szerbiába befektetett külföldi működő tőke túlnyomórészt a már meglévő (pénzügyi és egyéb élelmiszeripari, autóiipari, dohányipari, építőipari) vállalatok privatizációjához kapcsolódott. A zöldmezős beruházások elmaradtak (Ivanisevic et al. 2013). Ennélfogva a gazdaság és különösen az ipar térszerkezetére nem fejtettek ki olyan markáns hatást, mint a Kárpát-medence északabbi területein. Mivel a külföldi működő tőke döntő hányada a fejlettebb térségekben (Belgrád és Bácska) koncentráltódik, ezért ott a legmagasabb a foglalkoztatottak száma, ott a legtöbb a vállalkozás és legnagyobb a hozzáadott érték előállítás is. Az FDI egyenlőtlen térbeli megoszlása számottevően hozzájárult a regionális különbségek elmélyüléséhez is (Aničič et al. 2011). Tovább fokozza ezt az is, hogy az ország legnagyobb zöldmezős beruházását, egy technológiai parkot is a főváros közelében hozták létre indiai tőkéből.

Horvátországban is az ország nyugati határvidéke a legvonzóbb a külföldi működő tőke számára, aminek a határát a fővárostól Rijekáig húzó tengely jelöli ki. Következésképp a magyar határvidék települései nem tartoznak az ország jelentősebb ipari, gazdasági központjai közé (Hajdú 2009). Elmondható ez a szlovén határ menti területekről is, amelyek a külföldi tőkebefektetésekből szintén csak csekély mértékben részesednek. Hiszen Szlovéniában is az ország központi része (Ljubljana térsége) és a nyugati partvidéki területek, valamint az északnyugati Gorenjska, illetve a keletre fekvő Podravska részesültek a leginkább a külföldi működő tőkéből.

A kihelyezett tőke fontosabb jellemzői

A Kárpát-medence országaiban a tőkeimport még jóval felülmúlja a tőkeexportot Ausztria kivételével, ahol a tőkeexport dominál már az utóbbi évtizedben. Ez azt jelenti, hogy a kihelyezett tőke nagysága meghaladja az oda befektetett. Meg kell azonban jegyezni, hogy abból a tényből kiindulva, hogy Burgenland, mint Ausztria Kárpát-medencéhez tartozó szegmense és legkevesébb fejlett területe, feltételezhető, hogy elenyésző szerepet játszik az osztrák tőkeimportban és a tőkeexportban egyaránt. Ugyanakkor a többi Kárpát-medencei országban, illetve országrészben sok egyéb feltétel hiánya vagy nem megfelelő volta is késleltette vagy akadályozta a tőkeexportot. Mindenekelőtt a belső erőforrások szűkössége tekinthető a legfőbb oknak, amelyekhez más okok (pl. politikai, etnikai feszültségek, katonai konfliktusok, gazdasági problémák) is kapcsolódtak. A tőkeexportáló táborába a legkésőbb Szerbia lépett be, ami részben a délszláv válság elhúzódásának a következménye (4. táblázat).

4. táblázat: A közvetlen külföldi tőke kihelyezések a Kárpát-medence országaiból, 1991–2014

Megnevezés	1991–1996 közötti átlag	1994	1995	1996	1998	2000	2001	2002	2005	2008	2010	2014
Magyarország	21	49	43	-3	476	532	337	264	1346	1661	1172	3381
Szlovákia	20*	14	8	52	147	21	37	5	146	258	946	-123
Ukrajna	4**	8	10	-5	-4	1	23	-5	275	1010	736	111
Románia	3	1	3	2	-9	-11	17	16	-13	-272	6	-77
Szerbia	-	277	29	27
Horvátország	14***	7	6	24	98	47	4	95	187	170	-91	1886
Szlovénia	-3	-3	6	8	-5	65	133	117	568	1440	-18	-9
Ausztria	1417	1257	1131	1934	2745	5740	3137	5670	9293	28214	9585	7690

* 1992–1996 közötti átlag.

** 1994–1996 közötti átlag.

*** 1993–1996 közötti átlag.

- A megfigyelt statisztikai jelenség nem fordult elő.

.. Az adat nem ismeretes.

Forrás: WIR kötetek.

A tőkekihelyezés országonként és évenként is igen különböző. A tőkeexport az ezredfordulótól vált intenzívebbé, ami abból fakad, hogy a belső

tőkefelhalmozás volumene akkorra érte el azt a mértéket, ami lehetővé tette a külföldi befektetéseket, másképp mondva addigra erősödtek meg a külföldön terjeszkedni szándékozó vállalatok. Amíg 1995-ig (Ausztriát nem számítva) alig 2,2 milliárd USA-dollárt helyeztek ki a vizsgált országok és 2000-ig is csak kb. 3,5 milliárdot, addig – 2005-ig – már majdnem a négy-szeresét. A kihelyezett tőkeállomány gyarapodásának intenzitása a 2008-as gazdasági válság dacára is gyors volt. Ennek ellenére a hét ország által 2014-ig exportált tőkeállomány (68 milliárd USA-dollár) csak kb. az egy-harmadát érte el az Ausztria által kihelyezettnek (5. táblázat).

5. táblázat: A Kárpát-medence országaiból az adott évig kihelyezett összes külföldi tőkeállomány (millió dollár)

Ország	1990	1995	1998	2000	2005	2010	2014
Magyarország	159	383	1101	1280	6604	20685	39641
Szlovákia	-	374	668	325	538	2830	2975
Ukrajna	-	87	98	170	466	7966	9705
Románia	66	121	122	136	242	1486	696
Szerbia	3928	2819
Horvátország	-	703	992	760	2127	4154	5444
Szlovénia	560	504	563	768	3607	7603	6193
Ausztria	5021	11702	17451	24821	67243	169697	223246

- A megfigyelt statisztikai jelenség nem fordult elő.

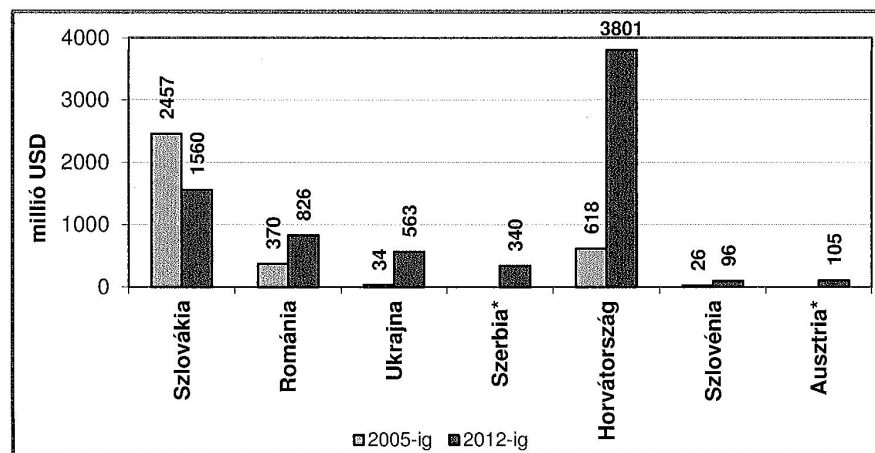
.. Az adat nem ismeretes.

Forrás: WIR kötetek.

A Kárpát-medencei poszt-szocialista országok közül Magyarország a legnagyobb tőkeexportőr. A medencei térségből kihelyezett tőkének ugyanis mindig tetemes és növekvő hányada származott innen: például 1995-ben 18%-a, 2000-ben 37%-a, 2010-ben 43 és 2014-ben 59%-a. Ezeknek a tetemes részesedéseknek azonban csak egy része irányult a szomszédos országokba: 2005-ben a magyar tőkeexport-állomány 53%-a, ellenben 2012-ben már csak 18%-a. Ez arra utal, hogy a „pszichológiai távolság” érvényesült a magyarországi befektetőknél is. Kezdetben, az ezredforduló táján többnyire a szomszédos országokba, a határ közeli területekre fektettek be, amibe az ottani magyarság mint „közvetítő” markáns szerepet játszott helyismerete és kapcsolatai révén. Később viszont, ahogy megerősödtek és egyre több tapasztalatot szereztek, úgy egyre „merészebbek” lettek, és az országhatároktól távolabbi területekre is befektettek, illetve más, a Kárpát-medencén kívüli, nem szomszédos országokba is helyeztek ki tőkét.

Például az 1990-es években az ukrain befektetések zöme került az ukrán határ menti térségbe Kárpátalján, ám 2010-ben már csak néhány százalék (Imre 2014). Ma már a fejlettebb iparral rendelkező belső területek a fő célpontok az Ukrajnába irányuló magyar tőke kivitelnek, kiváltképp a nagyobb és tőkeerősebb vállalatok esetében. Romániában is a határhoz közeli nagyvárosokban a legtöbb a magyar befektető (Hajdú 2009).

A magyarországi tőkeexportnak alapvetően két fő desztinációja van a medencei országok körében. Az egyik Szlovákia, a másik pedig Horvátország. Lényegében mindkét országba az uniós csatlakozásuk után ugrott meg a magyar tőke kivitel (1. ábra).

* Szerbia és Ausztria esetében a megfigyelt statisztikai jelenség nem fordult elő 2005-ig.

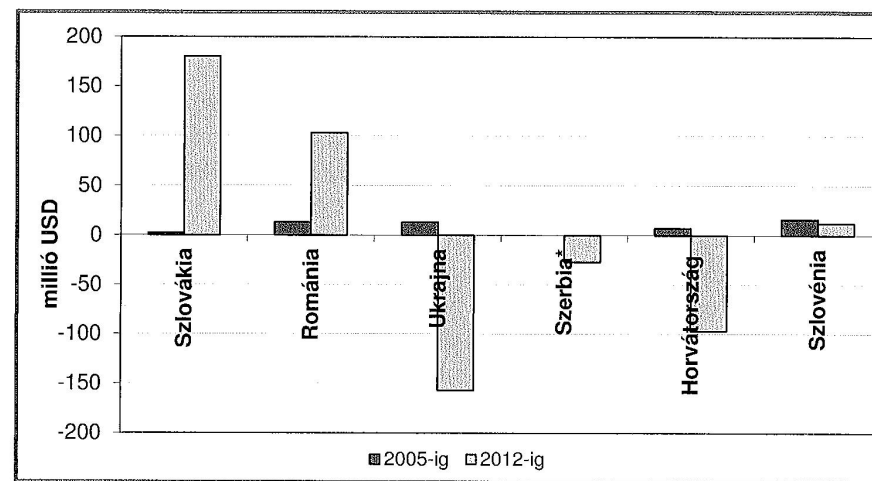
1. ábra: A szomszédos országokba 2005-ig, illetve 2012-ig Magyarországról kihelyezett tőkeállomány

Forrás: WIR kötetek.

2010-ben Horvátországban a legnagyobb magyar befektetők közé a Tifon nevű nagykereskedelemmel foglalkozó cég és a pénzügyi szektorban tevékenykedő OTP bank tartozott. Az előbbi több mint ötszáz, az utóbbi közel ezer főt alkalmazott. Szlovákiában a MOL az egyik legnagyobb magyarországi befektető, amelyen kívül még az OTP Bank, a Trigránit, az EGIS és a Transelektro neve említhető meg, mint fontos befektető.

A szomszédos országok közül Ausztriából érkezik a legtöbb FDI hazánkba, amihez viszonyítva a többi országból származó tőke összege szinte

elhanyagolható, mert csak néhány vagy csak néhány tízmillió USA-dollárt tett ki 2005-ig, illetve 2012-ig (2. ábra).

* Szerbia esetében a megfigyelt statisztikai jelenség nem fordult elő 2005-ig.

Megjegyzés: Ausztriából 2005-ig 6134 millió dollárt, 2012-ig 11840 millió dollárt fektettek be hazánkba. Ezen adatok ábrázolása nem tette volna lehetővé a többi szemléletes bemutatását.

2. ábra: A szomszédos országokból 2005-ig, illetve 2012-ig Magyarországra befektetett tőkeállomány

Forrás: WIR kötetek.

A szomszédos poszt-szocialista országokból hazánkba érkezett alacsony tőkeállománynak különböző okai lehetnek. Mindenekelőtt a tőkehiány, hátrá a történelmi múlt viszontagságai, az etnikai alapon terhelt örökségek, az üzleti környezet milyensége, a magas adók vagy akár a finnugor és a szláv nyelvek közötti éles különbségek stb. is közrejátszhattak benne. Ausztria tőkeexportja tartósan kb. 10%-át teszi ki az összes Magyarországra befektetett tőkének, így a legfontosabb tőkeexportálója hazánkban a szomszédos országok közül. Többnyire a magyar feldolgozóiparba, a pénzügyi szektorba és az ingatlanügyletekbe, gazdasági szolgáltatásokba fektettek be az osztrákok. A vállalkozások eleinte a nyugati határhoz közeli területeket preferálták, ám az utóbbi évtizedben már az ország egésze befektetési terepként jöhet számításba számukra. S az, hogy ténylegesen hol hozzák létre vállalkozásaikat, abban a lokális adottságok foglalnak el kiemelt helyet.

Összefoglalás

A rendszerváltozás után új fejezet kezdődött a Kárpát-medence történetében, mert több évtizednyi szünet után ez a térség ismét felkerülhetett a befektetők térképére. Lehetőség nyílt, hogy a korábbi történelmi kapcsolatok újraéledjenek, illetve szorosabbra fűződjenek a közvetlen külföldi tőkebefektetéseknek köszönhetően. A természeti adottságaiban egységes táj azonban politikailag erősen tagolt és az itteni országok, országrészek a nemzetközi tőkemozgásokban eltérő mértékben vesznek részt. Kétségtelen, hogy a Kárpát-medencei tőkeáramlásokban hazánk meghatározó szerepet játszik: egyfelől a térségbe irányuló FDI legfontosabb desztinációja, még ha kissé megkopott is a vonzása az utóbbi évtizedben, másfelől a legjelentősebb tőkeexportáló is egyben. Mivel az egyes országok főbb befektetői között elvéve vannak a medencei térség más országaiból (Ausztriát nem számítva), ezért úgy tűnik, hogy ezek az országok sokkal erősebben kötődnek az FDI vonatkozásában a Kárpát-medencén kívüli országokhoz, főleg a fejlett EU-tagállamokhoz, mint egymáshoz. Még akkor is igaz ez, ha közvetlenül a határ közeli térségekben némiképp élénkebbek – a kevés rendelkezésre álló szakirodalmi tapasztalatok alapján is – a napi gazdasági, társadalmi és egyéb kapcsolatok, amelyek többnyire etnikai alapon szerveződnek a magyarországi és a határon túli magyarság között. Összességében véve tehát az eddigi külföldi tőkebefektetések – néhány kivételtől eltekintve – csekély mértékben szolgálták a Kárpát-medencében szomszédos, poszt-szocialista országok közötti gazdasági kapcsolatok és együttműködések térbeli kiterjedését és vertikális elmélyülését.

Irodalom

- ANIČIČ, J. – LAKETA, M. – VUKOTIČ, S. (2011): The investment policy and regional development of Serbia in the transition period. *Journal of Geographical Institute „Jovan Cvijić” SASA*, 61.3., 47–63.
- ÁRVA L. – DICZHÁZI B. (1998): Globalizáció és külföldi tőkeberuházások Magyarországon. Kairosz Kiadó, Budapest.
- BEHRMAN, J. R. (1972): Sectoral investment determination in a developing economy. *American Economic Review*, 62. 12., 825–841.
- BEREND T. I. – SZUHAY M. (1973): A tőkés gazdaság története Magyarországon 1848–1944. Kossuth Könyvkiadó, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- BÍRÓ A. (2010): A Romániába irányuló magyar tőke kivitelről röviden. *Pro Minoritate. Ősz*, 43–70.

- BRADA, J. C. – KUTAN, A. M. – YIGIT, T. M. (2004): The Effects of Transition and Political Instability on Foreign Direct Investment Inflows: Central Europe and the Balkans. William Davidson Institute, Working Paper, No. 729.
- DICKEN, P. (2006): Global shift. Reshaping the global economic map in the 21st century. The Cromwell Press, Trowbridge.
- DOMANSKI, B. (2003): Industrial Change and Foreign Direct Investment in the Postsocialist Economy. The case of Poland. *European Urban and Regional Studies*, 10. 2., 99–118.
- DÖVÉNYI Z. szerk. (2012): A Kárpát-medence földrajza. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- DRAHOKOUPIL, J. (2009): Globalization and the State in Central and Eastern Europe. The politics of foreign direct investment. BASEES/Routledge Series on Russian and East European Studies, London and New York.
- DUNNING, J. H. (1979): Explaining Patterns of International Production: In Defence of the Eclectic Theory. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 19. 1., 1–29.
- DUNNING, J. H. – NARULA, R. (1996): Foreign direct investment and governments: Catalysts for economic Restructuring. Routledge, London.
- ENYEDI GY. (1978): Kelet-Közép-Európa gazdaságföldrajza. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- FALLON, G. – COOK, M. (2010): Exploring the Regional Distribution of Inbound Foreign Direct investment in the UK in Theory and Practice. Evidence from a Five-Region Study. *Regional Studies*, 44. 3., 337–353.
- FODOR GY. (2006): Kárpátalja iparföldrajzának változásai az ezredforduló óta eltelt időszakban. In: Rác Sz. szerk. Regionális átalakulás a Kárpát-medencében. MRTT, Pécs, 110–124.
- HAJDÚ Z. (2009): Államhatár-változások és városfejlődés a mai magyar-horvát és magyar-szlovén határ térségében. In: Hardi T. – Hajdú Z. – Mezei I. szerk. Határok és városok a Kárpát-medencében. MTA RKK, Győr–Pécs, 267–309.
- HAJDÚ Z. (2012): A Kárpát-medence államföldrajzi képének változásai. In: Dövényi Z. szerk. A Kárpát-medence földrajza. Akadémiai Kiadó, Budapest, 396–420.
- HARDY, J. – MICEK, G. – CAPIK, P. (2011): Upgrading Local Economies in Central and Eastern Europe? The Role of Business Service Foreign Direct Investment in the Knowledge Economy. *European Planning Studies*, 19. 9., 1581–1591.
- IAN HAMILTON, F. E. (1995): Re-evaluating space: locational change and adjustment in Central and eastern Europe. *Geographische Zeitschrift*, 83.2., 67–86.
- IANOȘ, I. (2010): About recent dynamics of the foreign direct investments in Romania. *Geographia*, 55. 2., 139–146.

- IMRE G. (2014): Új szakaszba léptek a magyar tőkebefektetések Kárpátalján? Tér és Társadalom, 28. 3., 110–125.
- IVANISEVIC, A. – IVANISEVIC, N. – ALPAR, L. – GORDANA, J. (2013): Current tendencies of foreign direct investments in the world and an overview of situation in Serbia. *Advanced Research in Scientific Areas*, 2.6., 130–134.
- JOHANSON, J. – VAHLNE, J-E. (1977): The internationalization process of the firm – a model of knowledge development and increasing foreign market commitments. *Journal of International Business Studies*, 8.1. 23–31.
- JOHANSON, J. – VAHLNE, J-E. (1990): The mechanism of internationalization. *International Marketing Review*, 7.4., 11–24.
- KISS, E. (2007): Foreign direct investment in Hungary: industry and its spatial effects. *Eastern European Economics*, 45. 1., 6–28.
- KISS É. (2010): Területi szerkezetváltás a magyar iparban 1989 után. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs.
- KURKÓ I. (2006): The regional disparities foreign direct investment in Romania. *Romanian Review of Regional Studies*, 2.2., 170–174.
- LUX G. (2013): Az ipar versenyképességi tényezőinek átalakulása a közép-európai gazdaságokban. *Virtuális Intézet Közép-Európa Kutatásra Közleményei*, 5. 1., 195–201.
- MEZEI I. (2008): Városok Szlovákiában és a magyar határ mentén. Fórum Kisebbségkutató Intézet-MTA RKK, Somorja-Pécs.
- MIKESY Á. (2013): A magyarországi mikro-, kis- és középvállalatok nemzetköziesedése és a külföldi értékesítést nehezítő akadályok. *Külgazdaság*, 57. 1-2., 92–120.
- OECD (1996): *Benchmark Definition of Foreign Direct Investment*. Third Edition, OECD Publication, Paris.
- OZAWA, T. (1992): Foreign direct investment and economic development. *Transnational Corporations*, 1.1., 27–54.
- PAVLINEK, P. (1998): Foreign Direct Investment in the Czech Republic. *Professional Geographer*, 50. 1., 171–185.
- PÁL V. – BOROS L. – DUDÁS G. (2011): Az autógyártás húzóágazattá válása és sajátos földrajzi kérdései. In: Boros L. – Szelesi T. – Tésits R. szerk.: *Dimenziók térben és időben*. Publikon Kiadó, Pécs, 87–101.
- POPESCU, C. (2012): Foreign direct investments and regional development in Romania. *Romanian Journal of Geography*, 56.1., 61–71.
- SIMAI M. (2000): A globalizáció főbb tendenciái és kérdőjelei a XX. század végén. *Tudományos Közlemények/Általános Vállalkozási Főiskola*, 1., 9–18.
- TÖRÖK Á. (2007): *Gazdaság Kelet-Közép-Európában, 1990-2006*. História, 29. 4., 3–9.
- World Investment Report, 2004. United Nations, New York–Geneva.

Lengyel Imre – Mozsár Ferenc:

A magyar megyék gazdasági növekedése az Európai Unióhoz történt csatlakozás után

A gazdasági növekedés értelmezése, mérése és elemzése napjainkban élénk viták tárgya (EC 2010; Stiglitz et al 2010). Abban viszont egyetértés van, amit a kialakult statisztikai gyakorlat is nagyban erősít, hogy a szűken vett gazdasági növekedés méréséhez a bruttó hazai termék (GDP) célszerű első sorban alapul venni. A GDP számolása térben nehézségeket okoz, a tevékenységek egy része nehezen lokalizálható, emiatt a statisztikai gyakorlatban a NUTS3-as, azaz megyei szint az a legkisebb területi egység, amelyre még elfogadható torzítással kiszámolható, megbecsülhető a kibocsátási adatok. Mivel általában nincs részletes területi adatgyűjtés, így Magyarországon sem pl. területi árindexekre, emiatt az egyes megyék kibocsátásának időbeli összevetése is gondokat okoz (Nemes Nagy 2009). De véleményünk szerint az országos volumenindexek a tendenciák és egyenlőtlenségek becslésére alkalmasak.

A tanulmányban⁹⁷ először a magyar megyék gazdasági növekedését elemezzük 2004-től 2013-ig, fő kérdésünk, hogy az egyes megyék hogyan járultak hozzá az országos kibocsátáshoz. Ezt követően az Európai Uniótól érkező támogatások területi, megyei eloszlását elemezzük és kapcsolatát a gazdasági növekedéssel. A fejezet végén összegezzük a megyék típusait az eltérő növekedési pályák szerint.

A magyar megyék gazdasági növekedése nemzetközi összehasonlításban

A magyar megyék gazdasági növekedése nyilván nem független az országától. A reális helyzetmegítéléshez célszerű a velünk hasonló helyzetből indult volt szocialista országokéval összevetni a magyar gazdasági növekedést. Nehézséget okoz, hogy mindegyik ország saját pénznemében számolja ki a kibocsátást, amit többféle módon lehet nemzetközileg is összemérhe-

⁹⁷ A tanulmány megírását a TÁMOP-4.2.1.D-15/1/KONV-2015-0002 azonosító számú, „Tudás-ipar igényeit kiszolgáló felsőoktatási szolgáltatások megalapozása a Dél-Alföldi régióban” projekt tette lehetővé.